

Vládní zadlužování – vítězná strategie demokracie

Henry Hazlitt ve své populární publikaci „Ekonomie v jedné lekci“ napsal následující, hojně citovanou větu: „*Úkolem ekonomické vědy je vidět problém jako celek, a ne jen jeho útržky.*“¹ Tento universální poznatek by pro nás měl být zcela zásadní a budeme se jím důsledně řídit i v tomto článku, v němž se podíváme na současný problém našich veřejných financí z poněkud širší perspektivy.

Ačkoli se z nynějších strukturálních potíží veřejných financí běžně viní zpravidla počínání minulé a částečně i dnešní vlády, domnívám se, že klíčový problém, z něhož se tyto rozrostly, tkví v našem samotném politickém systému. Jak praví emeritní viceguvernér České národní banky Vladimír Tomšík: „*Krise pouze zviditelnila a zdůraznila systémový problém, který byl inherentně přítomný bez ohledu na fázi hospodářského cyklu. [jím] není nic jiného než dlouhodobá a systematická tendence veřejných financí k deficitům, která se více či méně projevuje v demokratických zemích.*“²

Je třeba začít důležitým postřehem významného amerického ekonoma Thomase Sowell: „*Nikdo skutečně nepochopí politiku, dokud nepochopí, že politici se nesnaží řešit naše problémy. Snaží se řešit své vlastní problémy – z nichž zvolení a znovuzvolení jsou číslo jedna a číslo dvě.*“ K čemu všemu však může tato, od zřízení zastupitelské demokracie stěžejí oddělitelná, pohnutka vést? Jedním z důsledků mohou nesporně být i deficity veřejných financí. Ekonom Jiří Schwarz explicitně píše: „*Rozpočtové deficity jsou přirozeným důsledkem politického zápasu o voliče.*“³

V politice je přítomný obzvlášť ošemetný jev, který Frédéric Bastiat označil jako fenomén toho, *co je vidět a co není vidět*.⁴ Některá opatření, která se v politice schvalují mají natolik nepřímé důsledky, které – ač mohou být sebevíc závažné – jsou zároveň velmi neintuitivní, že je pro běžného voliče tuze náročné si spojit, co bylo příčinou určitého společenského jevu, a naopak čeho byl následek jev jiný. A politici samotní to voličům dělají ještě těžším tím, jak rozptýlené jsou ony (povětšinou neblahé) důsledky nějakého jimi prosazeného opatření. Laureát Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1974 F. A. Hayek dokonce píše: „*[C]elá praxe veřejných financí byla vyvinuta ve snaze přelstít daňového plátce a způsobit, aby platil víc, než si je vědom, a přimět ho k souhlasu s výdaji ve víře, že někdo jiný za ně bude muset zaplatit.*“⁵ Politici se tak, ke štěstí svému, mohou pokoušet si voliče snadno získávat takovou politikou, jež cílí na bezprostřední příznivé efekty (např. růst zaměstnanosti či finanční podpora vybraných odvětví), zatímco jejich dlouhodobé dopady jsou vpozďálí skryty v jejich monumentálním stínu. Nebudu jistě daleko od pravdy, když v mírné nadsázce prohlásím, že si politici mohou z veřejných financí hlasy voličů doslova kupovat. Se zřetelem k těmto skutečnostem se již rozpočtový deficit vlády nejeví jako úkaz, který by k nám spadl z čistého nebo, nýbrž jako pochopitelný důsledek toho, jaké incentivy jsou v systému zastupitelské demokracie nastaveny a jaké cesty nejpřímočařejí vedou k naplnění základní motivace všech politiků – být

¹ Hazlitt, H. (2008). *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Alfa Nakladatelství a Liberální institut. Str. 166.

² Tomšík, V. (2011). *Ekonomie a zdravý rozum*. Praha: Fragment. Str. 55.

³ Holman, R. et al. (2001). *Dějiny ekonomického myšlení, 2. vydání*. Praha: C. H. Beck. Str. 488.

⁴ Bastiat, F. (1998). *Co je vidět a co není vidět a jiné práce*. Praha: Liberální institut a Centrum liberálních studií.

⁵ Hayek, F. A. (2011). *Právo zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*. Praha: Prostor. Str. 422.

(znovu)zvolen. Bezuzdné zadlužování vlád po celém světě, jehož jsme dnes svědky, má tedy svůj původ v podstatně obecnější rovině.

Spoléhat se na to, že se voliči rázem stanou racionálními v tom smyslu, že budou pozorně sledovat dění v politice v té míře, která je dostatečná pro to, aby byli schopni správně rozeznat, co vede k čemu a kudy přesně je tato příčinná linie vedena, není zodpovědné ani myslitelné. Dle předních ekonomů jsou jediným možným řešením specifická fiskální pravidla. Vladimír Tomšík píše: „[J]ediným dlouhodobým řešením fundamentálního problému veřejných financí je stanovení fiskálních pravidel. [těmi] se rozumí taková institucionální pravidla, kterými veřejný sektor vlastně sám sobě svazuje ruce.“⁶ Laureát Nobelovy ceny za ekonomii z doby o tučt let pozdější, než kdy zmíněný Friedrich Hayek přebíral tutéž cenu, James M. Buchanan uzavírá: „Pokud nejsou zavedena a prosazována konstituční omezení, demokracie se může stát svým vlastním Leviatanem.“⁷

⁶ Tomšík, V. (2011). *Ekonomie a zdravý rozum*. Praha: Fragment. Str. 60.

⁷ Buchanan, J. M. (2002). *Politika očima ekonoma*. Praha: Liberální institut. Str. 86.